

Щодо аспектів співвідношення протоколу затримання та допустимості доказів

Костянтин Антонов

підполковник, аспірант, Національна академія СБУ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6068-0528>, e-mail: antonov.kst365@gmail.com

Проаналізовано роль протоколу затримання у визначенні допустимості доказів у кримінальному процесі в контексті рішень Верховного Суду.

Ключові слова: *протокол затримання, допустимість доказів, Верховний Суд, кримінальний процес, порушення прав, доктрина «плодів отруєного дерева».*

On Aspects of Relationship Between Record of Apprehension and Evidence Admissibility

Kostiantyn Antonov

The paper analyzes the apprehension record's role in determining evidence's admissibility in criminal proceedings in the light of Supreme Court judgments.

Keywords: *record of apprehension, evidence admissibility, Supreme Court, criminal procedure, violation of rights, fruit of the poisonous tree doctrine.*

Одним із ключових аспектів кримінального процесу є забезпечення законності та допустимості доказів, отриманих під час слідчих дій, зокрема тих, що проведені за результатами затримання особи. Протокол затримання відіграє важливу роль у підтвердженні законності дій правоохоронних органів, а його правильне оформлення є вирішальним для визначення допустимості доказів у кримінальному процесі, особливо з огляду на сучасну судову практику. Верховний Суд регулярно встановлює стандарти для оцінювання законності дій слідчих органів та обґрунтованості зібраних ними доказів. Взаємозв'язок між процесуальними порушеннями під час складання протоколу затримання та допустимістю доказів доцільно проаналізувати з урахуванням правових позицій Верховного Суду як важливого джерела правозастосування.

Так, вищий судовий орган уважає відсутність протоколу обшуку затриманої особи підставою для сумнівів у законності протоколу огляду місця події та доказів.

Наприклад, у справі № 756/8425/17 Верховний Суд дійшов висновку, що протокол огляду місця події та всі похідні від нього докази є недопустимими в разі відсутності протоколів затримання та обшуку особи, яка була змушена перебувати поруч із поліцейським.

Суд, розглядаючи цю справу, визнав відсутність протоколу обшуку затриманої особи відповідно до ч. 3 ст. 208 КПК України підставою для постановлення під сумнів законності протоколу огляду місця події, на якому ґрунтується обвинувачення. Ураховуючи процесуальні порушення і недодержання конституційних прав та свобод людини, суд визнав недопустимими також інші докази сторони обвинувачення, похідні від цього протоколу [1].

Цей висновок узгоджуються із практикою Європейського суду з прав людини, зокрема, з рішеннями у справах «Гефген проти Німеччини» та «Нечипорук і Йонкало проти України». Згідно з доктриною міжнародного

судового органу, якщо джерело доказів є недопустимим, усі інші фактичні дані, отримані за його допомогою, також є недопустимими.

Водночас відсутність протоколу про затримання особи в матеріалах кримінального провадження не означає автоматичну недопустимість усіх доказів, одержаних під час затримання.

Цю позицію підтверджує постанова Верховного Суду України у справі № 678/428/23. Захисник у касаційній скарзі у справі посилався на доктрину «плодів отруєного дерева», стверджуючи, що суди попередніх інстанцій не врахували факт незаконного затримання його підзахисного і, як наслідок, не можуть визнати вилучені кошти та речі допустимими доказами.

Під час касаційної перевірки було встановлено, що протокол затримання засудженого у справі відсутній. Засуджений стверджував, що був затриманий працівниками поліції, тому що під час та після огляду він змушений був залишатися поруч із поліцією. Проте недозволені методи чи спецзасоби, наприклад, кайданки, до засудженого не застосовувалися; йому лише заборонили залишати місце огляду до його завершення відповідно до ч. 6 ст. 237 КПК України.

Верховний Суд зазначив, що в цьому випадку відсутність протоколу затримання не є підставою для недопустимості всіх подальших доказів або слідчих дій. Таке порушення може бути усунуте шляхом констатації судом реального часу затримання. У цьому разі суди попередніх інстанцій врахували фактичний момент затримання. Тому вилучені під час огляду гроші та інші речі не були визнані «плодами отруєного дерева», незважаючи на відсутність протоколу затримання відповідно до КПК України [2].

Верховний Суд у рішенні у справі № 520/2703/17 зазначив, що сам протокол затримання не можна визнати недопустимим доказом, оскільки це означало б, що факт затримання особи нічим не підтверджується. Згідно з ч. 5 ст. 208 КПК України протокол затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, є обов'язковим, оскільки забезпе-

чує гарантії прав затриманої особи. Крім того, оцінювати з погляду допустимості можна лише відомості (фактичні дані). Тому у разі, якщо протокол затримання містить відомості, які можуть бути використані як докази у справі, оцінювати на предмет допустимості необхідно саме ці відомості, а не сам протокол затримання.

Разом із тим, Верховний Суд у своєму рішенні не визнав відсутність номера кримінального провадження, анкетних даних та підписів осіб, які брали участь у проведенні процесуальної дії, підставою для визнання протоколу затримання «недопустимим». Якщо затриманий не заперечував факт свого затримання за обставин, зазначених у протоколі, і особисто підписав цей протокол, відсутність номера провадження та анкетних даних осіб, які були присутні під час проведення процесуальної дії, не перешкоджає затриманому переконатись, що затримання справді відбулося за обставин, зазначених у протоколі, і в межах саме цього кримінального провадження [3].

У постанові у справі № 204/6541/16-к Верховний Суд указав, що не завжди порушення фундаментальних прав і свобод особи під час кримінального провадження безпосередньо впливає на дотримання гарантій справедливого судового розгляду, зокрема на допустимість доказів.

Суд зазначив, що, хоча під час затримання особі не були роз'яснені права зберігати мовчання та не свідчити проти себе, немає підстав вважати, що виявлення у нього речових доказів під час особистого обшуку є прямим наслідком порушення цих прав у розумінні ч. 1 ст. 87 КПК України. Властивості зазначених доказів не залежали від волі особи, і особистий обшук міг бути проведений без її добровільної згоди та без будь-якого впливу інформації, отриманої від неї.

Не залишаючи поза увагою відсутність протоколу затримання, а також відсутність роз'яснення затриманому права зберігати мовчання і права користуватися допомогою захисника, суд відхилив доводи сто-

рони захисту про недопустимість доказів, отриманих при затриманні [4].

Отже, необґрунтовано тривале тримання під вартою або погані умови утримання можуть порушувати фундаментальні права особи, проте це не призводить автоматично до недопустимості доказів, отриманих під час кримінального провадження. Закон не вимагає автоматичного визнання доказів недопустимими лише через формальні порушення процесуальних норм. Важливою є оцінка того, чи було порушення істотним і як воно вплинуло на забезпечення та реалізацію прав особи. Тому питання допустимості доказів слід вирішувати з урахуванням не лише факту порушення, але й його впливу на процес отримання доказів. Якщо порушення права співпало з часом отримання доказів, але не вплинуло безпосередньо на процес їх отримання, це не є достатньою підставою для визнання таких доказів недопустимими.

Важливо також враховувати, що факт затримання може бути підтверджений або спростований не лише протоколом затримання, але й іншими засобами доказування.

Перелік джерел посилання

1. Постанова Верховного Суду від 21.12.2022 р. у справі № 686/20525/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225746> (дата звернення: 05.09.2024).
2. Постанова Верховного Суду від 09.07.2024 р. у справі № 678/428/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120314108> (дата звернення: 05.09.2024).
3. Постанова Верховного Суду від 13.06.2023 р. у справі № 520/2703/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111871748> (дата звернення: 05.09.2024).
4. Постанова Верховного Суду від 15.06.2021 р. у справі № 204/6541/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97736430> (дата звернення: 05.09.2024).